

O'ZBEK TILI MASHG'ULOTLARIDAN MASHQ TURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH

*Umarova Nigora Zaynitdinovna,
Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti kafedra mudiri*

Annotatsiya: maqolada oliy ta'lim tizimida o'zbek tili o'qitishda mashq turlaridan samarali foydalanish, texnika yo'nalishi talablariga o'zbek tili bo'yicha belgilangan ko'nikma va malakalar hamda ularni shakllantirishga o'quv topshiriqlargadoir taklif-mulohazalar bayon qilingan. Shuningdek, mashqlar tavsiflangan, tasnif etilgan hamda yangi darslik va qo'llanmalarida grammatik va nutqiy mashqlar qanday bo'lishi haqida taklif hamda namunalari berilgan.

Kalit so'zlar: mashq, mashq turlari, grammatik mashqlar, oliy ta'lim, nutqiy ko'nikmalar, o'zbek tili, malaka, kompetensiya, DTS, o'quv topshiriqlari, fonetik mashqlar, metodika, takomillashtirish, darslik, qo'llanma, zamonaviy o'quv topshiriqlari, leksik mashqlar, o'qib tushunish mashqlari

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИДОВ УПРАЖНЕНИЙ НА УРОКАХ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА

*Умарова Нигора Зайнитдиновна,
заведующая кафедрой Ташкентского государственного технического университета имени Ислама Каримова*

Аннотация: в статье описывается эффективное использование видов упражнений при преподавании узбекского языка в системе высшего образования, навыки и квалификации, установленные по узбекскому языку в требованиях технического направления, а также учебные задания для их формирования, и предложения-соображения. Упражнения также описаны, классифицированы, а новые учебники и руководства содержат рекомендации и образцы того, на что похожи грамматические и разговорные упражнения.

Ключевые слова: упражнение, типы упражнений, грамматические упражнения, высшее образование, речевые навыки, узбекский язык, квалификация, компетентность, DTS, учебные задания, фонетические упражнения, методика, совершенствование, учебник, пособие, современные учебные задания, лексические упражнения, упражнения на понимание прочитанного

EFFECTIVE USE OF TYPES OF EXERCISES IN UZBEK LANGUAGE LESSONS

*Umarova Nigora Zaynitdinovna,
Head of the Department of Tashkent State Technical University named after Islam Karimov*

Abstract: the article describes the effective use of types of exercises when teaching the Uzbek language in the higher education system, the skills and qualifications established in the Uzbek language in the requirements of the technical direction, as well as training tasks for their formation, and suggestions-considerations. Exercises are also described, classified, and new textbooks and manuals contain recommendations and samples of what grammar and conversational exercises are like.

Keywords: exercise, types of exercises, grammar exercises, higher education, speech skills, Uzbek language, qualification, competence, DTS, training tasks, phonetic exercises, methodology, improvement, textbook, manual, modern training tasks, lexical exercises, exercises for reading comprehension

Kirish. O'zbek tilidan yangi bilim va ko'nikmalarni egallash mashqlar vositasida

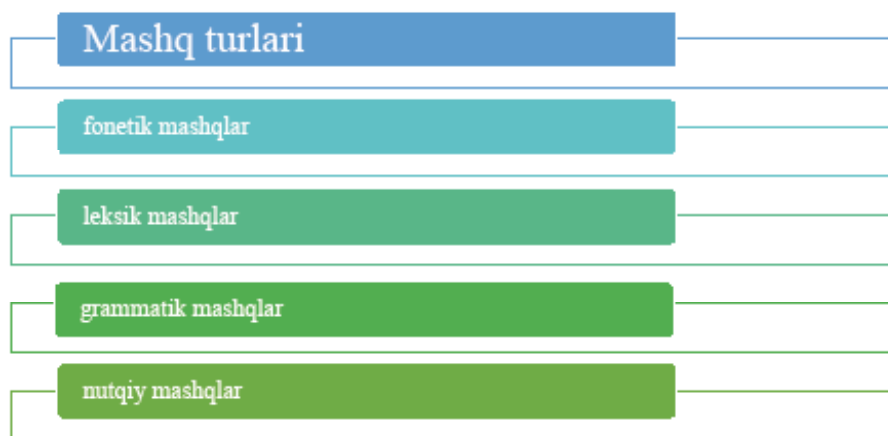
amalga oshadi. Yangi material taqdim qilinib, namuna berilgandan so‘ng, ushbu materialdan nutqda foydalanishni o‘rgatish bosqichi va uni mahorat darajasiga yetkazish jarayoni ham o‘quv topshiriqlari zimmasidadir. Talaba grammatik shaklni ishlatish jarayonida zarur ko‘nikmani ham mashqlar vositasida o‘rganadi, bu holda uni ishlatish mahorati yetarlicha tez shakllanadi. Barcha turlardagi mashqlar tabiatda kommunikativ bo‘lishi kerak. Mashqlar grammatik yo‘nalishda va nutqqa xos bo‘lish mumkin, ya‘ni ko‘nikmalarni shakllantiradigan hamda nutq qobiliyatlarini rivojlantiradigan mashqlar, tayyorgarlik mashqlari.

Bu borada X. Muxitdinovning “Mashq o‘quv mashg‘ulotlarining alohida turi bo‘lib, ular yordamida berilgan bilimlar asosida o‘quvchilarda tegishli malaka va ko‘nikmalar shakllantiriladi. Til ta‘limida mashqlarning o‘rni juda katta. Til tizimi o‘zining ko‘p qirraliligi, birliklarining struktural va funksional xususiyatlariga ko‘ra o‘zaro bog‘liqligi bilan ajralib turadigan hodisa, shu bois til ta‘limidagi mashqlar ham turli-tuman ko‘rinishga va tuzilishga ega bo‘ladi. Ona tili ta‘limidan farqli ravishda boshqa tilni o‘rganish jarayonida bajariladigan mashqlarning asosiy qismi muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, keyingi paytlarda bunday mashqlarni ayrim metodistlar nutq mashqlari va til mashqlariga ajratishni tavsiya etmoqdalar ,

E.Davronov topshiriqlarga ham maqsad, ham vosita sifatida qaraydi. Didaktik nazariyada “topshiriq”, “tarbiyaviy topshiriq”, “intellektual”, “muammo” atamali bilan, “mashq” “mustaqil ish” atamali bilan birga qo‘llaniladi. A.N.Leontiev topshiriq tushunchasini quyidagicha tushunadi: “Topshiriq – muayyan shartlarga asoslanib qo‘yilgan maqsaddir”. U topshiriqning o‘ziga xos xususiyatlarini ta‘riflash uchun “ehtiyoj”, “motiv” va “faoliyat” atamalaridan foydalanadi. Y.A.Ponomarev topshiriqlar nazariyasida bir qator toifalarni yaratdi, xususan, o‘quv vaziyatida sub‘ekt va ob‘ektning o‘zaro ta‘sirini, bilimlarni o‘zlashtirish, ularni takomillashtirish bo‘yicha sub‘ektning faoliyatini aniqlaydi. O.Roziqov esa o‘quv topshiriqlarini ilmiy-pedagogik tadqiqotda o‘quv material bilan bog‘liqligi nuqtai nazaridan tahlil qilgan. Uning fikriga ko‘ra, “o‘quv topshirig‘i o‘quv maqsadlariga bog‘liq bo‘lgan o‘quv materialining o‘zgartirilgan shaklidir” .

Ona tili ta‘limida mashqlar – bilim berish emas, ko‘nikma va malaka hosil qilish uchun qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir .

Umuman, quyidagi mashq turlari mavjud:

Ular haqiqiy nutq amaliyotida ma‘ruzachining vazifasiga mos keladigan kommunikativ vazifaga ega bo‘lishi kerak. Buni yodda tutgan holda, tayyorgarlik mashqlariga qo‘yiladigan asosiy talablar quyidagilar:

- 1) kommunikativ vazifaning mavjudligi;
 - 2) vaziyatlararo bog‘liqlik;
 - 3) ular nisbiy aniqlik va bajarilish tezligini ta‘minlaydigan tarzda qurilishi kerak.
- Metodikada, ishlash uslubiga ko‘ra, tayyorgarlik mashqlari taqlid, almashtirish,

transformatsion va reproduktivga bo'linadi.

1. Taqlid mashqlari. Ularning maqsadi – taqdim etilgan tayyor namunalarni qayta-qayta tinglash va talaffuz qilish. Talabalar o'zlari bu yerda hech narsa yaratmaydilar: ular tayyor shakllarni olishadi va hech narsani o'zgartirmasdan ulardan foydalanadi. Bunda topshiriqning asosiy sharti “Tinglang va takrorlang” tarzida bo'ladi. Taqlid mashqlarining ham bir nechta turlari mavjud:

1. Savollarga qisqacha javoblar:

– Sayrga borasizmi?

– Ha, boraman. (Yo'q, bormayman.)

Ushbu mashq haqiqiy muloqot harakatini taqlid qiladi.

2. Muqobil savollarga qisqa javoblar:

– Maktabga borasizmi yoki do'konga?

– Maktabga.

Bu yerda talabalar javob berish imkoniyatiga yega.

3. Qabul qilish mazmunidagi mashqlar:

– Men hozir kutubxonaga boraman.

– men ham kutubxonaga boraman. (Bu yerda siz so'zlashuv uslubidagi so'zlarni taklif qilishingiz mumkin: Ha? Bu yaxshi! Qanday qiziq, men ham ... va hokazo.)

4. Aniqlashtirish mazmudagi mashqlar.

– Men hozir do'konga boraman.

– Do'konga?

– Ha, do'konga.

Taqlid mashqlari juda samarali, ular qiyinchiliklar sabab bo'lmaydi, muloqot illyuziyasini yaratish, yangisini “erkin” egallash shakllangan, psixologik qulaylik muhitini yaratadi.

2. Almashtirish mashqlari – bu yerda talabalar berishlari kerak bo'lgan taklif mavjud jumlaning boshqa leksik tarkibi, qabul qilingan tuzilishga boshqa leksik birlikni almashtiriladi:

– Men hozir kinoga boraman.

– dorixonaga?

– Va keyin shifoxonaga.

3. Transformatsion mashqlar – bu yerda talabalarning o'zlari leksik birlikni to'g'ri shaklda ishlatishi kerak:

– Men qalam sotib olmoqchiman.

– qalamingiz yo'qmi?

4. Reproaktiv mashqlar – bu yerda talabalar o'zlari leksik birlikni tanlaydilar, uni o'qitiladigan shaklda ishlatadilar. Bunday mashnlarni quyidagi turlarga ajratish mumkin.

1. Savollarga bepul javoblar:

- Shanba kuni qayerga ketyapsiz?

- Qachon yekskursiyaga borasiz?

2. Mashqlar - “guess”kabi o'yinlar:

Va endi shanba kuni qayerga borishimni taxmin qilyapsizmi?

- Muzeyga

- Muzeyga? Yo'q, muzeyga emas.

- Teatrga.

- Teatrga? Yo'q, teatrga ham emas va hokazo.

3. Turli xil obyektlar, diagrammalar yordamida mashqlar, kartalar.

Nutq mashqlari – ular nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi, kommunikativ vazifa. Bular « nutqiy faoliyatining har xil turlarida tabiiy muloqot mashqlari hisoblanadi. «Savol tug'iladi grammatik mavzuni o'rganish doirasida talabalarga nutqiy mashqlarini berish kerakmi? Axir, bu grammatikani o'rgatish emas, balki gapirishni

o'rgatishdir. Grammatikani o'rgatish orqali biz amaliy dars bermaymiz. Ko'p sonli nutqiy mashqlar orasida biz uchta katta guruhni ajratamiz:

1. Matnni o'rgatish mashqlari (O'qilgan, eshitilgan, ko'rilgan). Ular kommunikativ asosga ega. Lekin nutqiy mashqqa aylanishi uchun quyidagi shartlar zarur: bu odam uchun hikoya bo'lishi kerak, matn notanish bo'lishi kerak, shunda u ma'lum bir kommunikativ vazifa bilan qayta hikoya qilinadi.

2. Vaziyatli mashqlar. Bu yerda vaziyat faqat suhbat mavzusi yoki suhbat o'tkaziladigan joy emas. Vaziyat – bu nutqiy harakatlarini rag'batlantiradigan omillar majmuasi. Bunday omillar “aktyorlar” ning o'zlari ularning ijtimoiy rollari, ularning munosabatlari, xarakterlari, motivlari, shuningdek, vaziyat rivojlanadigan sharoitlar. Masalan, siz xalqaro yoshlar lagerida dam olmoqdasiz, sizga bayram oqshomi uchun menyu ishlab chiqish vazifasi yuklatilgan. Ushbu muammoni hal qilishda talabalar o'zlarining barcha bilimlari – til vositalaridan foydalanadilar.

3. O'yin mashqlari – talabalar orasida mashhur, ular auditoriyada tabiiy jonli muloqot va ijobiy his-tuyg'ular muhitini yaratadilar, bu tilni o'qitishda ayniqsa muhimdir. Til bu yerda aloqa vositasi sifatida ishlaydi, chunki o'yinning maqsadi taxmin qilish, g'alaba qozonish. Bunday holatda talabalarga quyidagi topshiriqlar beriladi, Masalan:

1. «Bu kimligini taxmin qiling.» Talabalar ikkita jamoaga bo'lingan, bittasi – taxmin, boshqa-taxmin.

2. «Portret orqali bilib oling.»

3. «Shaharni kim yaxshiroq biladi.»

Shuni ta'kidlash kerakki, barcha turdagi o'yinlar, tanlovlar dam olish, “jiddiy” faoliyatdan chalg'itish. Aslida, barcha turdagi o'yinlar har qanday shaklni tayyorlashning yakuniy bosqichidir. O'rganilgan har bir grammatik shakl tayyorgarlik mashqlarining “qadamlari” orqali izchil olib borilishi kerak.

2. Leksik mashq va uning turlari

1. O'qituvchi tomonidan berilgan so'zni izohlang.

2. O'qituvchi tomonidan berilgan suratni bir so'z bilan ifodalang.

3. Tinglangan jumladagi so'zlar sonini aniqlang.

4. So'zga yetishmayotgan harflar yoki harf birikmalarini kiriting (rasm asosida yoki usiz).

5. Ma'lum elementlar asosida so'zning ma'nosini aniqlang (ildiz, prefiks, qo'shimchalar).

6. Belgilangan mavzu bilan bog'liq so'zlar bir qator tanlang, va boshqalar.

Talabalarining retseptiv va samarali nutq ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan mashqlar.

1. Shakl so'zlar, iboralar, foydalanish quyida berilgan asoslar, qo'shimchalar.

2. Qatordan tanlang va bir xil asosga ega, boshqacha so'zlarni yozing.

3. Bu bilan birlashtirilishi mumkin bo'lgan fe'l va otlarni nomlang.

4. Frazelogik birikmalarni bitta so'z bilan almashtiring.

5. Gapni ketma-ket toraytirish, uni har safar bir so'z bilan qisqartirish va aksincha, ketma-ketlik qiling.

6. O'qilgan matnni takrorlang (rejaga muvofiq, savollar bo'yicha, tomonidan kalit so'zlar, rasmlar orqali).

7. Nomlangan leksik birliklardan foydalanib, dialogni monolog shaklida takrorlang.

8. Ulardan foydalanib monolog asosida dialog yarating.

9. Tinglangan hikoyaning rejasini tuzing.

10. Hikoyani tugating.

Talabalarining samarali nutq ko'nikmalarini shakllantirishga hissa qo'shadigan mashqlar.

1. Stol ustidagi narsalarni nomlang.
2. Rasmdagi soʻzlarni tanlang.
3. Taklif etilgan vaziyatga soʻzlarni tanlang.
4. Avval ushbu soʻzlar yordamida rasmni tasvirlab bering, keyin mustaqil ravishda bayon qiling.

5. Tavsif bering (xona, fasllar, odamning tashqi koʻrinishi va boshqalar.).

6. Kalit soʻzlar asosida hikoya qiling.

7. Muayyan mavzu boʻyicha hikoya tuzing.

8. Berilgan mavzu boʻyicha esse yozing va boshqalar.

Talabalar lugʻat daftariga ega boʻlishlari kerak. Yangi soʻzlarni yozib oling. Bu talaba qaysi soʻzlarni aytishi kerakligini koʻrsatadi. Soʻzlarni yozishning toʻgʻri usulini ishlab chiqish lugʻat boʻyicha umumiy ishda muhim omil hisoblanadi. Soʻzlarni yozish va lugʻatni qayta yozish jarayoni ularni yodlashga yordam beradi. Yangi soʻzlarni yozish nafaqat kirish, balki lugʻatni tuzatishning boshlanishi hamdir.

Matnni oʻqishni oʻrgatish ishi uni shakllantirish bosqichidan boshlanadi. Oʻqish texnikasi, ovoz chiqarib oʻqish va oʻzi uchun oʻqish qobiliyatlari. Bu ish tilning fonetik jihati bilan uzviy bogʻliq holda amalga oshiriladi:

talaffuzni shakllantirish bilan oʻrganilayotgan tilning ritmik-melodik va intonatsion modellarini oʻzlashtirish;

ovoz chiqarib oʻqish harf-tovush nisbatlarining mustahkam assimilyatsiyasini taʼminlashi, mahoratning shakllanishiga hissa qoʻshish;

nutq oqimini semantik va birlashtirilgan birliklarga boʻlish ritmomelodik munosabatlar va maʼlum bloklar tomonidan grafik materialni idrok yetish.

Shu munosabat bilan metodik adabiyotlarda ovoz chiqarib bajariladigan quyidagi mashqlar tavsiya etiladi.

1. Shakllanishga qaratilgan fonetik mashqlar.

2. Elementlarning asta-sekin toʻplanishi bilan jummalarni oʻqish (avval sekin harakatda, keyin esa tobora tezlashib borayotgan surʼatda).

Masalan:

- Dildora oʻqiydi.

- Dildora kitob oʻqiyapti.

- Dildora qiziqarli kitob oʻqiyapti.

- Dildora Samarqand haqida qiziqarli kitob oʻqiyapti.

3. Tasdiqlovchi va soʻroqni muqobil oʻqish.

4. Jummalarni fonetik tahlil qilish.

matn (frazologik urgʻuni, semantik guruhlarni topish, intonatsion konstruksiyalar turini aniqlash).

5. Oldindan ishlangan kichik parchalarni oʻqish uni tashkil etuvchi alohida iboralarni oʻqish.

6. Kichik sheʼrlar va nasrlarni yodlash parchalar, maqollar, soʻzlar, iboralar, til burmalari va ularni kitobdan keyingi oʻqish.

7. Xuddi shu materialni eshitish orqali yodlash.

8. Sheʼriy va nasriy parchalarni ifodali oʻqish.

M.Usmonova tomonidan tuzilgan “Mashqlar toʻplami”da berilgan mashqlar asosan grammatik malaka hosil qilishga qaratilgan bir tilli mashqlardan iborat boʻlsa-da, 12 ta mashqdan iborat variantlar majmuasining oxirgi mashqlariga bogʻlanishli matnlar va tarjima mashqlari kiritilgan boʻlib, ular talablarning soʻz boyligini, grammatik mavzularni qanchalik puxta oʻzlashtirganliklarini aniqlash, egallangan bilim va koʻnikmalarni ogʻzaki va yozma nutqda toʻgʻri qoʻllay olishlarini tekshirib koʻrishga qaratilgan topshiriqlar berilgan.[1]

Agar darsni qanday tashkil etish, xususan, oʻzbek tili darslarida, fonetika, orfoepiya, orfografiya mavzularini oʻqitish oʻqituvchining ixtiyoriga toʻliq topshirib qoʻyilsa, talablarning adabiy talaffuz hamda imloga oid koʻnikma va malakalari bir xil boʻlmasligi muqarrar. Talaffuz va imlo qoidalari esa bir xillikni taqozo etadi. Shu

ma'noda talablarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishni avtomatlashtirish masalasi juda dolzarb bo'lib qoladi.

Tadqiqotlar natijasida ma'lum bo'ldiki, talab uchun o'ta zarur bo'lgan to'g'ri talaffuz, imloviy savodxonlik, mantiqiy fikrlash ko'nikmalari, so'z boyligining muntazam oshishi uzuq-yuluq mashg'ulotlar bilan emas, balki tizimli ravishda, maxsus savol, mashq va topshiriqlar tizimi asosida uzluksiz, amaliy ishlash orqali hosil qilinadi. Bu – tizimli takrorlanishga olib keladi, natijada ko'nikma va malaka shakllana boshlaydi[2], rivojlanadi.

O'qishni o'rganish uchun mashqlar.

O'qish murakkab nutq mahorati sifatida uning tarkibiy qismlarini o'zlashtirish asosida o'qitiladi; uning tarkibiy qismlarining sintezi barcha xususiyatlarga ega bo'lgan matnni o'qiyotganda paydo bo'ladi.

Natijada ma'lum bir mahoratning shakllanishi sodir bo'ladi. Xuddi shu tartibdagi qiyinchiliklarni maxsus tashkil etilgan takrorlash magg'ulotlari bartaraf etadi. Ko'nikmalarni shakllantirish darajasi til faktlarini avtomatlashtirilgan holda o'zlashtirishni tan olishga erishishi kerak, bu esa talab e'tiborini shakldan tarkibga o'tkazishga imkon beradi.

Mashqlar quyidagi sohalarida murakkablashishi mumkin:

– bir vaqtning o'zida hal qilingan vazifalarni oshirish;
– turli darajadagi matn elementlari – so'z, ibora, jummalardan foydalanish tufayli til materialining murakkablashishi, mikrotekst;

– jismoniy mashqlar tezligini oshirish. Matndan oldingi mashqlar-vazifa o'qishning psixologik mexanizmlarini maqsadli shakllantirish, yangi so'zlar va grammatik hodisalarning ma'nolarini tushuntirish va o'qitish ulardan foydalanish.

Til faktlarini o'zlashtirish quyidagiassimilyatsiya bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Idrok – grammatikani namoyish qilish paytida sodir bo'ladi gapdagi hodisa yoki leksik birlik.

2. Taqlid – o'rganilganlarning reproduktiv ortishi, o'qituvchiga ergashish.

3. Kuzatish – turli xil til materiallarini o'qish shakllar va kontekstlar.

4. Foydalanish – bilan jumlar tuzish bo'yicha mashg'ulot o'rganilayotgan til hodisasi.

Til materiali bilan ishlash matndan oldingi mashqlar bosqichida tugaydi. Keyingi bosqichlarda talabalar diqqatiga matn ma'lumotlarini, uning semantikasini tushunishga yo'naltiriladi:

Matndan oldingi mashqlar o'qishga kommunikativ munosabatni shakllantiradi. Matndan keyingi mashqlar – nazoratni ta'minlashi kerak. O'qishni tushunish, matndan oldingi mashqlarda tuzilgan savol va topshiriqlarga muvofiq ma'lumotni semantik qayta ishlashning muvaffaqiyati hisoblanadi.

Lingvistik va ekstralingvistik (kontekstual) tayanchlarga asoslangan taxminlarni ishlab chiqish bo'yicha ishlar quyidagilar bo'lishi kerak. o'qituvchining diqqat markazida va bir qator maxsus mashqlarda amalga oshirilishi mumkin. Masalan, uslubiy adabiyotlarda quyidagi mashqlar tavsiya etiladi:

1. So'zlar (matn) ro'yxatidan bitta asosli so'zlarni tanlang; ularning ma'nosini aniqlang.

2. Muayyan qo'shimcha asosida so'zlar (matn) ro'yxatidan tuzing; ularning ma'nosini aniqlang.

3. Shaxsni, obyektini, belgi, harakatni bildiruvchi so'zlarini guruhlang.

4. Berilgan so'zlar orasidan, ba'zan imloga o'xshash so'zlarni topib, yetishmayotgan so'z bilan jumlani to'ldiring.

5. Jumlani yetishmayotgan so'z bilan to'ldiring.

6. Matn mazmunini (yakunlashni) taxmin qiling, uni nomlang.

To'liq o'qishni amalga oshirish uchun o'rgatish ham muhimdir. Gap, paragraf, matnda asosiy narsani ajratib ko'rsatish qobiliyati. Shu munosabat bilan quyidagi

mashqlar tavsiya etiladi:

1. Gapdagi asosiy fikrni toping.
2. Jumlada (matnda) muhim bo'lgan so'zlarni (paragraflarni) toping.
3. Taklif etilganlarga e'tibor qaratib, matndagi asosiy fikrlarni toping
4. Matn rejasini tuzing.

Ishbilarmonlik yozishmalari, tuzilishi va leksik va grammatikasini o'zlashtirish diplomatiya kabi biznes yozish turlarining xususiyatlari, tijorat, sanoat sohalarida ham dolzarbdir. Shunday qilib, yozishni o'rgatishning lingvistik asoslari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan ko'p janrli matnlar bo'lishi kerak – lingvistik va yekstralilingvistik.

Yozishni o'rgatish uchun mashq turlari

Yozma matn tuzilishining murakkabligi, uning kengayishi yozishni o'rganish jarayonini uzoqlashtiradi va qiyinlashtiradi.[1] Nutqiy faoliyatining boshqa turlarini o'rgatishda bo'lgani kabi, yozishni o'rgatishda ham tayyorgarlik va nutq mashqlari qo'llaniladi.

Tayyorgarlik mashqlari quyidagilarga ajratiladi:

1) tegishli leksik va grammatik materiallarni ishlab chiqish (masalan, rahmat, kechirim, tabrik xatlari shakllari; fe'llarning shakllari istaklarni turli uslubdagi xatlarda ifodalash va hokazo.);

2) muayyan janrdagi matnlarning tarkibiy qismlari haqida ma'lumot berish va keyinchalik kengaytirish;

3) yozma ravishda ma'lumot berish va keyinchalik kengaytirish;

Nutq ishlarining har bir turi o'ziga xos tayyorgarlik mashqlariga ega. zarur. Tayyorgarlik mashqlari odatda uyda bajariladi. Masalan, xat yozish uchun savollar berish qobiliyati, ma'lumotni yetkazish qobiliyati, birinchi shaxs nomidan insho yozish uchun ma'lum bir tezisni isbotlash, voqea va hodisani tavsiflash, hikoya qilish kabi ko'nikmalar. Bu auditoriyadagi vaqtini tejash bilan bog'liq, buni og'zaki nutq shakllariga bag'ishlash yaxshiroqdir: ma'lumki bir daqiqada yozish tezligi taxminan 15-25 so'zni tashkil qiladi.

Nutqiy mashqlari. Yozma nutqni rivojlantirishda, ekspozitsiyalar va kompozitsiyalar nutq mashqlari sifatida tan olinadi.

Taqdimot har doim ijodiy jarayondir. Bu dastlabki matn asosida mustaqil kommunikativ asosli bayonotni qurish, deb tushuniladi. Ma'ruzachi manba matnidan chiqib ketadi, umumlashtiradi, tafsilotlar, o'zgartirishlar kiritadi, til dizaynini o'zgartiradi, shaxsiy munosabatni ifodalaydi, baholaydi

Taqdimotning uch turi mavjud.

1. Qisqacha taqdimot-semantik tayanchlarda matnni qisqacha takrorlash; xulosa (matnning asosiy fikrlarini sarhisob qilish);

xulosa; Referat (asar mazmuni va xulosalarining qisqacha mazmuni).

2. Batafsil taqdimotni namoyish etish;

taqdimot matni har qanday tafsilotlarning qo'shimcha tavsiflarini kiritish, kirish, xulosani yozib olish bilan bog'liq bo'lishi mumkin matn, qahramonning tarjimai holini tiklash va hokazo.

3. Erkin taqdimot – tinglashdan keyin bir marta talabalar matn mazmunini yozma ravishda takrorlaydilar, tarkibni o'zgartirish, umuman matn haqidagi taassurotlarini bildirishga harakat qilishadi

Esse – bu talabaning mustaqil yozma ishi. Esse. Matn qurilishining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda talabalarning asosiy g'oyani shakllantirish qobiliyatini rivojlantirishi kerak. Vaziyatga ko'ra so'zlar, dasturning semantik va predikativ tuzilmalari, o'zgartirilishi mumkin.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, oliy o'quv yurtlarining texnika yo'nalishlarida o'zbek tilini davlat tili sifati o'qitishda o'quv topshiriqlaridan unumli foydalanish dars samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, nutqiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirishda

mashqlarning o‘rni muhim. Mashq turlarini mavzuga mos ravishda tatbiq etish talabalarda nutq qo‘nikma hamda malaklarni rivojlantirishga olib keladi. Albatta, oliy ta’limda ham o‘quv topshiriqlarining vazifasiga ko‘ra turlarini jiddiy farqlash, o‘z o‘rnida qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мухитдинова Х. Таълим босқичларида ўзбек тили ўқитилиши узлуксизлигини таъминлашнинг илмий-методик асосларини такомиллаштириш Пед. фан. док. ... дис. –Тошкент, 2011. –347 б.

2. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Педагогика, 1972. – 576 с.

3. Розысков О.Р. Теоретические основы оптимального применения системы учебных задач в обучении школьников (на материалах гуманитарных предметов). Автореферат дисс...док. пед. наук. – Тбилиси, – 1986. – 50 с

4. Ҳамроев Ғ.Ҳ. Машқларнинг кўникма ҳамда малака ҳосил қилишига кўра таснифланиши // Таълим ва инновацион тадқиқотлар. – Бухоро, 2021. -№4. – Б. 231-240.

5. Усмонова М., Азларов Э., Шарипов Ғ. Ўзбек тили (олий ўқув юртлари рус гуруҳлари учун қўлланма). –Тошкент: Ўқитувчи, 1991. –304 б.

6. Ҳамроев Ғ.Ҳ. Машқларнинг кўникма ҳамда малака ҳосил қилишига кўра таснифланиши // Таълим ва инновацион тадқиқотлар. – Бухоро, 2021. -№4. – Б. 231-240.

7. Чеснокова М.П. Методика преподавания русского языка как иностранного Второе издание, переработанное Утверждено в качестве учебного пособия редсоветом –Мади Москва Мади 2015. –С. 45.